

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ-61

Γεωργίου Δ. Μαρτζέλου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Π. ΠΟΥΡΝΑΡΑ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ISSN: Σειρά 1105

Όρθοδοξία καί σύγχρονοι διάλογοι ISBN: 978-960-242-378-3

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ-61

Όρθοδοξία καί σύγχρονοι διάλογοι

© Γεώργιος Δ. Μαρτζέλος - Παναγιώτης Σ. Πουρναράς
Θεσσαλονίκη 2008

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Σ. ΠΟΥΡΝΑΡΑ

ΚΑΣΤΡΙΤΣΙΟΥ 12 -Τ.Θ. 11220

546 23 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Τηλ. 2310-270.941, Fax: 2310.228.922

e-mail: pournarasbook@the.forthnet.gr

Στόν ἀκάματο πρωτοστάτη τῆς
οἰκουμενικῆς μαρτυρίας τῆς Ὁρθοδοξίας
στό σύγχρονο κόσμο
Παναγιώτατο Οἰκουμενικό Πατριάρχη
κ.κ. Βαρθολομαῖο
μέ πολύ σεβασμό καί τιμή

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	Σελ. 13
---------------	------------

I. ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

ΚΑΙ ΔΙΜΕΡΕΙΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΙ ΔΙΑΛΟΓΟΙ

Α΄ Ο ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΜΗ-ΧΑΛΚΗΔΟΝΙΟΥΣ

1. Ὁ Θεολογικὸς Διάλογος τῆς Ὁρθόδοξης Καθο- λικῆς Ἐκκλησίας μέ τίς Μή-Χαλκηδόνιες Ἐκ- κλησίαις τῆς Ἀνατολῆς	
Εἰσαγωγή	23
α. Ἡ ἀνεπίσημη φάση τοῦ Θεολογικοῦ Διαλό- γου (1964-1979).....	26
β. Ἡ ἐπίσημη φάση τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου (1985-1993).....	29
Συμπέρασμα	56

2. Προβλήματα καί προοπτικές τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξύ Ὁρθοδόξων καί Μή-Χαλκη- δονίων

Εἰσαγωγή	59
α. Βασικοί σταθμοί τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου	60
β. Προβλήματα τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου	63
Συμπέρασμα - Προοπτικές	72

Β΄ Ο ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΜΗ- ΧΑΛΚΗΔΟΝΙΟΥΣ ΚΑΙ Ο ΕΝΔΟΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ

1. Ὁρθοδοξία καί αἵρεση τῶν Ἀντιχαλκηδονίων κατά τόν ἅγ. Ἰωάννη τό Δαμασκηνό

Εἰσαγωγή	75
----------------	----

α. Ἡ δογματική ταυτότητα τῶν Ἀντιχαλκηδονίων	78
β. Ἡ ἰδεολογική ὀρθοδοξία καί ἡ Ὁρθοδοξία τῆς Ἐκκλησίας.....	93
Συμπέρασμα	99
 2. Ἡ «ὀρθοδοξία» τῶν Ἀντιχαλκηδονίων κατὰ τόν ἅγ. Ἰωάννη τό Δαμασκηνό καί ὁ ἐνδοορθόδοξος διάλογος	
Εἰσαγωγικά	101
α. Οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι καί ὁ ἐνδοορθόδοξος διάλογος	105
β. Κραυγαλέες παρανοήσεις καί διαστρεβλώσεις	109
γ. Ἡ «ὀρθοδοξία» τῶν Ἀντιχαλκηδονίων κατὰ τόν ἅγ. Ἰωάννη τό Δαμασκηνό	116
δ. Ἐκκλησιαστική καί ἰδεολογική ὀρθοδοξία	140
Ἀντί ἐπιλόγου	145
 3. Οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι καί ὁ ἅγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός (Μιά ἀπάντηση στόν Καθηγητή Π. Μπούμη)	
Εἰσαγωγή.....	149
α. Τό ἱστοριοδογματικό πλαίσιο τοῦ Ἀντιχαλκηδονισμοῦ στό <i>Περί αἱρέσεων</i> ἔργο τοῦ ἅγ. Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ.....	151
β. Ἱστοριοδογματικές καί δογματικές παρανοήσεις.....	156
γ. Ποιμαντική ἀντιμετώπιση τῶν αἱρέσεων καί ἐπιστημονική ἢ δογματική ἀκρίβεια	174
Ἀντί ἐπιλόγου	187

Γ' Ο ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΜΕ ΤΗ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

1. **Άξιολόγηση καί προοπτικές τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία**

Εἰσαγωγή	191
α. Ἡ σύγκλιση ὀρθοδόξου καί ρωμαιοκαθολικής θεολογίας στά κείμενα τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς α' δεκαετίας (1980-1990).....	196
β. Τό πρόβλημα τῆς Οὐνίας καί ὁ Θεολογικός Διάλογος κατά τή β' δεκαετία (1990-2000)	219
Συμπέρασμα	234

2. **Ἡ ἐπανέναρξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία-Τό Κείμενο τῆς Ραβέννας**

Εἰσαγωγή	237
α. Ἡ συνάντηση τοῦ Βελιγραδίου (2006)	240
β. Ἡ συνάντηση τῆς Ραβέννας (2007)	242
Συμπέρασμα	265
Παράρτημα: Τό κείμενο τῆς Ραβέννας.....	269

3. **Ἐνότητα καί καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας στό Θεολογικό Διάλογο τῆς Ὁρθοδόξου μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία**

Εἰσαγωγή	295
α. Τό κείμενο τοῦ Μονάχου (1982).....	297
β. Τό κείμενο τοῦ Μπάρι (1987).....	306
γ. Τό κείμενο τοῦ Νέου Βάλαμο (1988).....	311
δ. Τό κείμενο τῆς Ραβέννας (2007)	315
Συμπέρασμα	320

II. ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

ΚΑΙ ΠΟΛΥΜΕΡΕΙΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΙ ΔΙΑΛΟΓΟΙ

1. **Θεολογικός άνιμισμός και Ὁρθόδοξη Πνευματολογία (Μιά ὁρθόδοξη θέση στὸν πνευματολογικό προβληματισμό τῆς Ζ' Γενικῆς Συνέλευσης τοῦ ΠΣΕ)**
 - Εἰσαγωγή 325
 - α. Πνευματολογία καὶ πανθεϊστικός άνιμισμός κατὰ τὴν Chung Hyun Kyung 327
 - β. Ἡ συναφειακὴ (contextual) Πνευματολογία τῆς Chung Hyun Kyung καὶ ἡ ὁρθόδοξη Πνευματολογία 333
 - Συμπέρασμα 346
2. **Ἡ σημασία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας στοὺς πολυμερεῖς θεολογικοὺς διάλογους τῆς Ὁρθοδοξίας**
 - Εἰσαγωγή 349
 - α. Ἡ οἰκουμενικὴ σημασία καὶ ἐπικαιρότητα τῆς πατερικῆς θεολογίας 350
 - β. Ἡ συμβολὴ τῆς πατερικῆς θεολογίας στοὺς πολυμερεῖς θεολογικοὺς διάλογους 357
 - Συμπέρασμα 371

III. ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

ΚΑΙ ΔΙΑΘΡΗΣΚΕΙΑΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ

1. **Ὁρθοδοξία καὶ διαθρησκειακὸς διάλογος**
 - Εἰσαγωγή 375
 - α. Ὁ διαθρησκειακὸς διάλογος στὰ πλαίσια τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν 378

β. Ἡ πρόκληση τοῦ διαθρησκειακοῦ διαλόγου καί ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία	380
Συμπέρασμα	393
2. Διαθρησκειακά κείμενα	397
α. Μήνυμα τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου πρὸς τή Δια- θρησκειακή Συνέλευση τῆς Ρώμης (Βατικανό, 25-28 Ὀκτωβρίου 1999)	399
β. Διακήρυξη τοῦ Ἀμαρουσίου (10-11 Αὐγού- στου 2004)	404
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (κατά θέματα)	409

«Ὅτε δίδασκονται τινες ἀλλήλων καὶ οὐ χωροῦσι πρὸς λόγους,
δοκεῖ μείζων εἶναι καὶ ἡ μεταξύ τούτων διαφορὰ·
ὅτε δ' εἰς λόγους συνέλθωσι
καὶ ἑκάτερον μέρος νουνεχῶς ἀκροάσεται
τὰ παρ' ἑκατέρου λεγόμενα,
εὐρίσκεται πολλάκις ὀλίγη ἢ τούτων διαφορὰ».

(Ἁγ. Μάρκος ὁ Εὐγενικός·
Σ. Συροπούλου, *Ἀπομνημονεύματα*, V, 28)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ Ὁρθοδοξία, ἔχοντας πλήρη ἐπίγνωση τῆς φύσης καὶ τῆς ἀποστολῆς της στὸν κόσμον καὶ ἀκολουθώντας πιστὰ τὸ παράδειγμα τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξε ἀνέκαθεν ἀνοιχτὴ στό διάλογο μέ τοὺς ἑτεροδόξους καὶ ἑτεροθρήσκους, προκειμένου νά τοὺς ὁδηγήσει νά γνωρίσουν τίς σωτηριῶδεις ἀλήθειες τοῦ Εὐαγγελίου, ἐντασσόμενοι μέσα στήν ἀγιοπνευματική ἀτμόσφαιρα τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. Πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ ξεκίνησε καὶ διεξάγει ὄχι μόνο θεολογικὸ διάλογο μέ τίς χριστιανικὲς Ἐκκλησίες καὶ Ὁμολογίες, ἀλλὰ καὶ θρησκευτικο-κοινωνικὸ διάλογο μέ τίς σημαντικότερες μονοθεϊστικὲς θρησκείες καὶ κυρίως μέ τὸν Ἰουδαϊσμό καὶ τὸν Ἰσλαμισμό, ἐπιδεικνύοντας ἔμπρακτα τὸ ἐνδιαφέρον της τόσο γιὰ τὴν ἐνότητα τῶν διηρημένων μεταξύ τους χριστιανῶν, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῶν εὐαγγελικῶν ἀρχῶν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης ἀνά τὸν κόσμον, χωρὶς τίς ὁποῖες δέν μπορεῖ νά ἐπιτελέσει εὐχερῶς τὸν ἱεραποστολικὸ καὶ οἰκουμενικὸ προορισμὸ της. Πρέπει μάλιστα νά σημειώ-

σουμε ὅτι ἡ ἀνάληψη τῶν οἰκουμενικῶν αὐτῶν πρωτοβουλιῶν δέν ἦταν ἔκφραση μεμονωμένου ἐνδιαφέροντος μιᾶς μικρῆς μόνο μερίδας τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἀλλά καρπὸς δεσμευτικῆς ἀπόφασης ὁλόκληρης τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, μιᾶς ἀπόφασης πού λήφθηκε ἐπίσημα σέ πανορθόδοξη κλίμακα κατὰ τίς πανορθόδοξες διασκέψεις, καί κυρίως κατὰ τήν Γ΄ Πανορθόδοξη Διάσκεψη τῆς Ρόδου (1964) καί κατὰ τήν Γ΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη τῆς Γενεύης (1986).

Οἱ σημαντικότεροι διάλογοι πού διεξάγονται ἀπό τήν Ἐκκλησία μας καί σχεδόν μονοπωλοῦν τή στιγμή αὕτη τό ἐνδιαφέρον τῶν Ὁρθοδόξων, εὐρισκόμενοι μάλιστα καί στό διεθνές προσκήνιο τοῦ σύγχρονου θεολογικοῦ καί οἰκουμενικοῦ προβληματισμοῦ, εἶναι: α) οἱ διμερεῖς θεολογικοὶ διάλογοι ἀφενὸς μέ τίς Μή-Χαλκηδόνιες Ἐκκλησίες τῆς Ἀνατολῆς καί ἀφετέρου μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία, β) οἱ πολυμερεῖς θεολογικοὶ διάλογοι στά πλαίσια κυρίως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν (ΠΣΕ) καί γ) ὁ λεγόμενος διαθρησκειακὸς διάλογος. Γιά τό λόγο αὐτό ἡ παρούσα ἐργασία ἀποσκοπεῖ νά παρουσιάσει κατὰ τό δυνατόν περιεκτικά, ἀλλά καί τεκμηριωμένα, τόσο τοὺς σύγχρονους αὐτοὺς διμερεῖς διαλόγους τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μέ τὰ προβλήματα καί τίς προοπτικὲς τους, ὅσο καί ὀρισμένες πτυχές τῶν πολυμερῶν θεολογικῶν διαλόγων καί τοῦ διαθρησκειακοῦ διαλόγου μέ τὰ συναφῆ προβλήματα τους, ἔτσι ὥστε ὁ ἀναγνώστης νά ἔχει τή δυνατότητα νά σχηματίσει μιὰ ἐπαρκή καί ἀντικειμενική εἰκόνα γιά τήν κατάσταση, στήν ὁποία βρίσκονται αὕτη τή στιγμή οἱ παραπάνω διάλογοι.

Ἡ ὑλοποίηση αὐτοῦ τοῦ στόχου καταβάλλεται προσπάθεια νά ἐπιτευχθεῖ μέσα ἀπὸ ἑνδεκα κυρίως μελετή-

ματα. Από αυτά τὰ ὀκτώ πρῶτα ἀναφέρονται στοὺς δύο σημαντικότερους διμερεῖς θεολογικούς διαλόγους τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, δηλ. στό διάλογο μέ τίς Μή-Χαλκηδόνιες Ἐκκλησίες, καθώς καί τό σχετικό μέ αὐτόν ἐνδοορθόδοξο διάλογο, καί στό διάλογο μέ τή Ρωμαιο-καθολική Ἐκκλησία. Τά δύο ἐπόμενα ἐξετάζουν θέματα καί πτυχές τῶν πολυμερῶν θεολογικῶν διαλόγων, τοὺς ὁποίους διεξάγει ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία κυρίως μέσα στά πλαίσια τοῦ ΠΣΕ, καί τό τελευταῖο ἀναφέρεται στή στάση τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔναντι τοῦ διαθρησκειακοῦ διαλόγου.

Εἰδικότερα, τό πρῶτο ἀναφερόμενο στό διάλογο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μέ τίς Μή-Χαλκηδόνιες Ἐκκλησίες τῆς Ἀνατολῆς, ἀποσκοπεῖ νά παρουσιάσει τήν πορεία, τὰ ἐπιτεύγματα, ἀλλά καί τίς δυσκολίες τοῦ θεολογικοῦ αὐτοῦ διαλόγου ἐν ὧν τῆς πραγματοποίησης τοῦ ὁράματος τῆς πλήρους κοινωνίας καί ἑνώσης τῶν δύο ἐκκλησιαστικῶν οἰκογενειῶν.

Στό δεύτερο ἐξετάζονται τὰ προβλήματα καί οἱ προοπτικές τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μέ τοὺς Μή-Χαλκηδονίους, μέ σκοπό νά δοθοῦν ἀπαντήσεις στά προβλήματα πού ἐπισημαίνονται, οἱ ὁποῖες νά εἶναι σύμφωνες πρός τήν ὀρθόδοξη θεολογία καί παράδοση, μέ προοπτική τήν ἀποκατάσταση τῆς πλήρους κοινωνίας μεταξύ τῶν διαλεγομένων Ἐκκλησιῶν.

Στό τρίτο, ἐξ ἀφορμῆς παρερμηνειῶν πού ἀνεφύησαν κυρίως στόν ἐλλαδικό ὀρθόδοξο χώρο σχετικά μέ τή στάση τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἔναντι τῶν Ἀντιχαλκηδονίων, διερευνῶνται οἱ ἔννοιες τῆς αἵρεσης καί τῆς ὀρθοδοξίας πού χαρακτηρίζουν τοὺς Ἀντιχαλκηδονίους κατά τόν ἁγ. Ἰωάννη τό Δαμασκηνό, μέ σκο-

πό νά καταστεῖ σαφές ὅτι ἡ θεώρηση τῶν Ἀντιχαλκηδονίων ὡς αἵρετικῶν κατ' αὐτόν δέν ὀφείλεται στήν οὐσία τῆς χριστολογικῆς διδασκαλίας τους, ἀλλά στό γεγονός ὅτι ἀρνήθηκαν νά δεχθοῦν τήν οἰκουμενική ἀπόφανση τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τήν Δ' Οἰκουμενική Σύνοδο λόγω τῶν δυοφυσιτικῶν διατυπώσεών της. Γι' αὐτό ἀκριβῶς, ὅπως ἐπισημαίνεται, τοὺς χαρακτηρίζει ὡς πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα «ὀρθοδόξους», ἀναγνωρίζοντας μέ τόν τρόπο αὐτό μόνο τόν ἰδεολογικό χαρακτήρα τῆς ὀρθοδοξίας τους ἢ μέ ἄλλα λόγια τήν ὀρθοδοξία τους μόνο κατὰ τήν οὐσία τοῦ δόγματος.

Τό τέταρτο μέ τίτλο *Ἡ «ὀρθοδοξία» τῶν Ἀντιχαλκηδονίων κατὰ τόν ἅγ. Ἰωάννη τό Δαμασκηνό καί ὁ ἐνδοορθόδοξος διάλογος* ἀποτελεῖ ἀπάντηση σέ βασικές θέσεις τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Γεωργίου, Καθηγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου, *Ἡ «ἰδεολογική» ὀρθοδοξία τῶν Ἀντιχαλκηδονίων. Ἀπάντησις σέ ἀπόψεις τοῦ καθηγητοῦ κ. Γεωργίου Μαρτζέλου*, Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου, Ἁγίου Ὁρος 2005, στό ὁποῖο μέ κραυγαλέες παρανοήσεις πατερικῶν κειμένων καί ἠθελημένες διαστρεβλώσεις δικῶν μας θέσεων παραχαράσσονται οἱ ἐπιστημονικές ἀπόψεις πού διατυπώσαμε στό παραπάνω τρίτο μελέτημά μας, προκειμένου νά ἐξαχθοῦν τὰ συμπεράσματα πού θέλει ὁ συγγραφέας του.

Στό πέμπτο ἐπιχειρεῖται νά δοθεῖ τεκμηριωμένη ἀπάντηση σέ ἐσφαλμένες θέσεις πού διατύπωσε γιά τή στάση τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἔναντι τῶν Ἀντιχαλκηδονίων ὁ ὁμότιμος Καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Π. Μπούμης, ὁ ὁποῖος, ὡς μή εἰδικός περὶ τὰ δογματικά καί ἱστορικοδογματικά ζητήματα, ἀγνοώντας τή δογματική σημασία

ὁρθοδόξων καί αίρετικῶν χριστολογικῶν διατυπώσεων, παρανόησε πλήρως βασικές δογματικές θέσεις τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, καθώς καί προγενεστέρων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, μέ ἀποτέλεσμα νά ὀδηγεῖται ἐπίσης καί σέ παρανοήσεις δικῶν μας σαφῶς ἐκπεφρασμένων καί τεκμηριωμένων ἀπόψεων σχετικά μέ τή στάση τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἔναντι τῶν Ἀντιχαλκηδονίων.

Στό ἕκτο ἐπιχειρεῖται ἡ ἀξιολόγηση καί ἐξετάζονται οἱ προοπτικές τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία ἀπό ὁρθόδοξη ἄποψη καί τονίζεται ὅτι, ἐνῶ ὁ Θεολογικός Διάλογος κατὰ τήν πρώτη δεκαετία του (1980-1990) σημείωσε ἐκπληκτική ἐπιτυχία μέ τήν παραγωγή θεολογικῶν κειμένων πού ἀπηχοῦν τήν ὁρθόδοξη θεολογία καί παράδοση, κατὰ τή δεύτερη δεκαετία του (1990-2000) ἐγκλωβίστηκε στό ἀκανθῶδες καί δυσεπίλυτο πρόβλημα τῆς Οὐνίας, τό ὁποῖο σέ συνάρτηση καί μέ ὀρισμένες μονομερεῖς ἐνέργειες τοῦ Βατικανοῦ, ἀντίθετες μέ τά ἀπό κοινοῦ συμπεφωνημένα καί συνυπογεγραμμένα μεταξύ τῶν δύο πλευρῶν, συνετέλεσαν στή διακοπή τοῦ Διαλόγου γιά μία ἐξαετία, μέχρι τό Σεπτέμβριο τοῦ 2006, ὅποτε ξανάρχισε καί πάλι ἐπίσημα ὁ Θεολογικός Διάλογος.

Τό ἔβδομο ἀναφέρεται στήν ἐπανέναρξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξύ Ὁρθοδόξου καί Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος μετά τήν ἐξαετή ἀποτελμάτωσή του, λόγω τοῦ ναυαγίου πού σημειώθηκε στή συνάντηση τῆς Βαλτιμόρης (2000), ξανάρχισε μέ αἰσιόδοξες καί πάλι προοπτικές τό Σεπτέμβριο τοῦ 2006 στό Βελιγράδι τῆς Σερβίας καί συνεχίστηκε τόν Ὀκτώβριο τοῦ 2007 στή Ραβέννα τῆς Ἰταλίας, παράγοντας ἕνα ἀξιολογότατο θεολογικό κείμενο («Κείμενο τῆς Ραβέννας»),

πού, όπως προκύπτει από την ανάλυση των βασικών θέσεών του και από τις παρατηρήσεις που κάνουμε, αποτελεί ένα πολύ σημαντικό βήμα στο διάλογο μεταξύ των δύο Έκκλησιών.

Τό ὄγδοο ἐξετάζει τήν ἔννοια τῆς ἐνότητας καί τῆς καθολικότητας τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἀναπτύσσεται στά κείμενα τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξύ Ὁρθοδόξου καί Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, καί ἐπισημαίνεται ἡ ἐκκλησιολογική πρόοδος πού συντελέστηκε ἀπό ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς σέ θεολογικό ἐπίπεδο μέ βάση τήν εὐχαριστιακή Ἐκκλησιολογία τῆς ἀρχαίας καί ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας.

Τό ἕνατο ἀναφέρεται στήν προκλητική πνευματολογική εἰσήγηση τῆς νοτιοκορεάτισσας καθηγήτριας Chung Hyun Kyung κατά τή Ζ' Γενική Συνέλευση τοῦ ΠΣΕ τό 1991 στήν Καμπέρρα τῆς Αὐστραλίας καί ἐπιχειρεῖ νά προβάλλει τή συμβολή τῆς ὁρθόδοξης Πνευματολογίας στήν ὑπέρβαση τῶν προβλημάτων πού δημιούργησαν στά πλαίσια τοῦ ΠΣΕ οἱ συναφειακές (contextual) πνευματολογικές ἀντιλήψεις της.

Στό δέκατο ἐξετάζεται ἡ σημασία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας στούς πολυμερεῖς θεολογικούς διαλόγους τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, μέ σκοπό νά ἀναδειχθεῖ ἡ συμβολή τῆς πατερικῆς θεολογίας τόσο κατά τήν ἀντιμετώπιση θεολογικῶν προβλημάτων στά πλαίσια τοῦ ΠΣΕ, ὅπως λ.χ. ἡ διεύρυνση τοῦ ἄρθρου-βάσης, ἡ θεώρηση τοῦ συμβόλου Νικαίας-Κων/πόλεως ὡς ἀναγκαίου τριαδολογικοῦ κριτηρίου γιά τήν εἰσδοχή νέων Ἐκκλησιῶν-μελῶν στό ΠΣΕ ἢ ἀκόμη ἡ στάση τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἔναντι τοῦ κειμένου τῆς Lima (BEM), ὅσο καί κατά τή συζήτηση τοῦ ρωμαϊκοῦ κειμένου σχετικά μέ τήν ἐκπόρευση τοῦ Ἁγ. Πνεύματος (1995), πού πραγ-

ματοποιήθηκε στή Βιέννη τό 1998 μέ πρωτοβουλία τοῦ Ἰδρυάτος Pro Oriente.

Τό ἐνδέκατο ἐξετάζει τή διαχρονική στάση τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔναντι τοῦ διαθρησκειακοῦ διαλόγου, μέ σκοπό νά ἀναδείξει κυρίως τό διαθρησκειακό διάλογο πού διεξάγει τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο στήν ἐποχή μας μέ τόν Ἰουδαϊσμό καί τό Ἰσλάμ, ἀνταποκρινόμενο ὄχι μόνο στά αἰτήματα τῶν καιρῶν, ἀλλά καί στήν εὐθύνη τῆς Ὁρθοδοξίας γιά τήν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης καί τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης ἀνά τόν κόσμο, ὅπως ἄλλωστε τό ἴδιο γίνεται τόσο ἀπό τήν πλευρά τοῦ ΠΣΕ ὅσο καί ἀπό τήν πλευρά τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.

Τέλος, προκειμένου ὁ ἀναγνώστης νά ἔχει μιᾶ ἄμεση καί ὑπεύθυνη πληροφόρηση γιά τήν προβληματική καί τούς στόχους τοῦ διαθρησκειακοῦ διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μέ τίς ἄλλες θρησκείες, παραθέτουμε στά πλαίσια τοῦ παρόντος τόμου δύο χαρακτηριστικά διαθρησκειακά κείμενα, ὅπως τό Μήνυμα τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου πρὸς τή Διαθρησκειακή Συνέλευση τῆς Ρώμης πού συνήλθε στό Βατικανό ἀπό 25-28 Ὀκτωβρίου 1999, καθώς καί τή Διακήρυξη τῆς Διαθρησκειακῆς Συνάντησης τοῦ Ἀμαρουσίου (10-11 Αὐγούστου 2004) πού πραγματοποιήθηκε μέ πρωτοβουλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου καί τοῦ Ὀλυμπιακοῦ Δήμου Ἀμαρουσίου.

Ἀπό τή θέση αὐτή θά ἤθελα νά εὐχαριστήσω θερμά τή σύζυγό μου Δήμητρα Μπαζιωτοπούλου-Μαρτζέλου, πού καθ' ὅλη τή διάρκεια τῆς ἔρευνας καί τῆς συγγραφῆς τῶν μελετημάτων αὐτῶν μοῦ συμπαραστάθηκε μέ ὄντως ἀξιοθαύμαστη ὑπομονή καί αὐτοθυσία, καθώς

καί τήν ἐπιστημονική βοηθό τοῦ Τομέα Δογματικῆς Θεολογίας δ. Παρασκευή Ροκά, πού ἀνέλαβε μέ πραγματικό ἐνδιαφέρον καί προθυμία τή διόρθωση τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων καί τήν ἐπιμέλεια τοῦ παρόντος τόμου.

Θεσσαλονίκη, 26 Ὀκτωβρίου 2007

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΣ